

45. Одесские новости. — 1915, 15 июня.
46. Маленький одесский листок. — 1915, 30 июля.
47. Одесский листок. — 1915, 1 сентября.
48. Маленький одесский листок. — 1915, 9 сентября.
49. Одесский листок. — 1915, 3 сентября.
50. Армяне и война. — 1916. — № 11-12. — С. 176.
51. ДАОО ф. 37, оп. 13а, с. 7, 8, 9, 10.
52. Армяне и война. — 1916. — № 11-12. — С. 176-177.
53. Армяне и война. — 1916. — № 9. — С. 135.
54. Геноцид армян в Османской империи. Сборник документов и материалов. — Ереван, 1966. — С. 264.
55. Фирбюхер Г. Армения, 1915. Уничтожение Турцией культурного народа. — Ереван, 1991. — С. 70.
56. Маленький одесский листок. — 1915, 24 сентября.
57. Ачкам Т. Турецкое национальное “я” и Армянский вопрос // www.ArmenianHouse.org

Л. П. Дузь

ІНТЕЛІГЕНЦІЯ УКРАЇНИ І ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ

За роки незалежності в Україні неодноразово на різних рівнях робилися спроби визначити об'єднавчу національну ідею. Її творенням займалися політики і науковці, громадські діячі і журналісти. Створено чимало праць, присвячених цій проблемі. У даній роботі пошлемось лише на праці, що вийшли в Одесі і до створення яких причетні викладачі кафедри історії та етнографії України Одеського національного політехнічного університету. Насамперед це монографії “Українська національна ідея і сучасність” [1] та “Національна ідея і Народний рух України” [2]. Значна увага приділялась проблемі національної ідеї України на наукових конференціях, що їх було організовано кафедрою історії та етнографії України ОНПУ під керівництвом її завідувача професора Г. І. Гончарука, за участю науковців з усієї України: “Інтелігенція і влада” [3] та “Народний рух України: місце в історії та політиці” [4]. Вже обсяг літератури з даної проблеми, що була видана в Одесі, показує ступінь її розробки. Особливо відмітимо розділ “Історіографія і концептуальна розробка української національної ідеї” у монографії

“Українська національна ідея і сучасність”, що його підготували Д. С. Шелест та М. М. Юрченко. На підставі численних джерел автори проаналізували існуючі підходи до визначення понять “національна ідея”, “націоналізм”, “етнодержавотворення” і запропонували кілька теоретичних узагальнень з проблем українського державотворення. Серед них: збереження української нації, для чого необхідно створення національно-державної незалежності; віра у духовні і фізичні можливості українського народу до державного будівництва і відкидання ідеї русійної сили лише одного класу в суспільному розвитку і визначення народу (народу, який творить владу, народу, а не пануючої народності) основним елементом державобудування і обґрунтування твердження, що український народ є інтегральною частиною людства тощо [1, с. 21-22].

Отже, науковці головну мету формування національної ідеї вбачають у тому, що її потребує українське державотворення. А як розглядають проблему національної ідеї українські політики? Наведемо кілька прикладів з різних сегментів політичного спектру України. Один із лідерів СДПУ(о) В. Медвечук у книзі “Сучасна українська національна ідея і питання державотворення” виклав її зміст у таких напрямках:

1. Повага до національних джерел, розвиток національної спадщини, повне розуміння сьгоднішніх проблем та завдань і орієнтація при їх розв’язанні на світові демократичні стандарти.

2. Людина, її здоров’я, чесність, гідність, права і свободи — вихідні (основні) цінності, що їх охороняє держава.

3. Плюралізм і державна підтримка різних форм власності, що гарантують справжню свободу і благополуччя особистості.

4. Сім’я — основний осередок суспільства, що разом з державою відповідає за виховання здорового молодого покоління.

5. Розвиток української національної культури, державної мови з урахуванням інтересів національних меншин, що проживають в Україні.

6. Використання позитивного світового досвіду щодо розвитку інститутів демократії, вдосконалення форм і методів діяльності державного апарату і місцевого самоврядування, визнання методів взаємних консультацій і погоджень, досягнення злагоди в суспільстві — основні і першочергові заходи державного керівництва.

7. Здорове навколишнє середовище, його захист — стандарти повсякденного життя українського суспільства [5, с. 131-132].

Турботою про визначення української національної ідеї пройнялися й українські ліві. Лідер КПУ П. Симоненко у статті “Національна ідея України: власність, праця, державність, справедливість” виклав наступні положення:

1. Оскільки українському народові традиційно властива повага лише до трудової власності, а до тих, хто привласнював чуже добро, він ставився з презирством, тому у нашому суспільстві панівною повинна бути загальнонародна власність при наявності приватної трудової власності та колективної трудової власності.

2. В умовах руйнування за ринкових реформ колишньої системи працевлаштування боротьба за право на працю як умову та джерело добробуту громадян та їх родин є найважливішою складовою національної ідеї України.

3. Право власності і право на працю не можуть бути забезпечені без Державності, яку розуміємо як дійсно незалежну суверенну державу, що захищає інтереси своїх громадян, а не нуворишів-олігархів.

4. Складовою національної ідеї повинна бути боротьба за соціально справедливість як той соціальний ідеал, що до нього споконвічно прагне трудовий народ [6].

Зрозуміло, що й у виборчій кампанії 2006 року політичні партії і об'єднання повинні були визначитись з національною ідеєю. Всеукраїнський суспільний рух “Віче України”, що перетворився на партію, яка повинна, на думку засновників, відбивати інтереси “середнього класу” України, сформулював її таким чином: “Національну ідею не можна одержати у спадщину, позичити у борг або кредит. Вона народжується, бо природа це дозволила та час прийшов. Україна — унікальна країна, це Храм, що наданий нам Богом та природою. Потрібно бути готовим зробити Україну своєю фізіологічною потребою, так саме, як кохати, їсти, народжувати дітей, будувати дім. Тоді наше кровно-родове “єго” перетвориться на соціально-колективне “я”.

Те, що самі жителі славетної України вкрай мало знають про неї, що слово “патріотизм” замилене та “одягнене у ша-

ровари” — це коренева причин багатьох наших бід і розчарувань. Спочатку потрібно покохати та впізнати самих себе: українцям — українців. І впізнати, і покохати свою землю з її дивною природою, історичними скарбами, чарівними містами та мальовничими селами. Поїздити по країні, походити пішки, поспілкуватись зі співвітчизниками. Тому що багато з тих, хто вважає себе українськими патріотами і живе на заході країни, ніколи не бували або погано знають її східні регіони, і навпаки — на індустріальному сході зовсім мало знають про те, що на захід від Києва. У цьому — велика прогалина і великий ресурс розвитку самої країни.

Потрібно наповнити себе Україною, і тоді разом з видихом ви скажете: “Україна — це я!”. Це і є наша національна ідея [7, с. 40-41]. Тут, на наш погляд, вкладена звичайна програма патріотичного виховання. У В. Медведчука і П. Симоненка під національною ідеєю розуміється програма розбудови української державності, виходячи з політичних переконань кожного.

Отже, по цей час у формулюванні національної ідеї у різних авторів ми не в змозі визначити певних загальних методичних принципів, тому спробуємо запропонувати свій підхід. На наш погляд, формулювання національної ідеї не є теоретична діяльність, зумовлена потребами сьогодення і спрямована у майбутнє. Тут мова повинна йти про формулювання провідної ідеї, що зумовлена історичним досвідом поколінь і увійшла до національної свідомості народу. Таким чином, національна ідея виступає як об’єктивна реальність, що зумовлює політичну поведінку певного етносу.

Спробуємо підкріпити дану думку прикладами. Німцям у силу їх серединного становища в Європі притаманна ідея “утиску” на історичних теренах, прагнення до тиску на Захід (Ельзас, Лотарингія тощо), Схід (Прусія, Сілезія тощо), Південь (Австрія). У цьому ряду можна розглядати і поглинання Федеративною Республікою Німеччиною Німецької Демократичною Республіки. Англійцям, враховуючи багатолітній досвід формування громадянського суспільства, притаманне почуття того, що їх держава наймудріша, а саме вони — найцивілізованіші. “Якщо я б не був англійцем, я хотів би ним бути”, — каже англієць. Французам притаманна ідея історичного оптимізму, віра у чудо, що врятує країну з безвиході. Вираз “Тільки чудо врятує Францію”

для пересічного француза означає, що ось-ось почнеться найцікавіше: до оточеного англійцями Орлеану підступить з військом Жанна Д'Арк, або маршал Фош зосереджену у Парижі армію посадить на столичне таксі і кине на р. Марну.

Американці, що за двісті років перетворили незайману країну в індустріального велетня, вірять у свою спроможність весь світ побудувати на потребу США ("Рах Americana").

Росіянам у нашій суспільній думці нав'язується "імперська" національна ідея: "Коли конкретизувати російську національно-державну ідею, то можна твердити, що держава — це:

а) населення, яке зцементоване етносом — завойовником,

б) на окресленій в даний час території, що є плацдармом для завоювання нових земель" [1, с. 98].

Насправді росіянам притаманна ідея жертвовності: покласти голови "за братів своїх". А відтак і "лягали кістьми", рятуючи цивілізований світ, і при вторгненні орд Батия, і при наполеонівському нашесті, і долаючи фашистську чуму. Зараз російські урядовці теж б'ються з визначенням національної ідеї, а вона перед очима: об'єднання всіх прогресивних сил світу задля опору глобалізаторам, що через "новий світовий порядок" прагнуть перетворити земну кулю на об'єкт експлуатації "золотим мільярдом".

Яка ж національна ідея в українців? В останні роки у стислому вигляді її активно нав'язують через ЗМІ у такому вигляді: "Ми, українці, багаторождальна нація, усі нас гнобили, з нас знущались. Єдина надія — збудувати власну державу. Ось тоді і заживемо!". Прислухавшись, чуємо щось до болю знайоме — близько ста років тому так формулювалась національна ідея єврейства у програмових документах сіонізму. Ми ж сьогодні опанували чужу національну ідею, навіть створили уявлення про свій "голокост — голодомор".

Та невже українці корились чужій волі без опору? Саме ця непокора і є, на наш погляд, стрижнем національної ідеї українського народу. Його терплячість часто-густо угойдувала гнобителів, але якщо "терпець уривався", то помста за наруги була страшною. Згадаємо Хмельниччину, Коліївчину, 1905-1907 та 1917-1920 роки.

Якщо сказане відповідає дійсності, то Україну чекають ще у майбутньому серйозні соціально-економічні трансформації.

Джерела та література

1. Українська національна ідея і сутність / Під. загальн. ред проф. Г. І. Гончарука. — Одеса: Астропринт, 1999. — 256 с.
2. Гончарук Г. І., Шановська О. А. Національна ідея і Народний Рух України. — Одеса: Астропринт, 2004. — 172 с.
3. Коч С. В. Національна ідея і інтелігенція / Інтелігенція і влада: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції. 22-23 жовтня 1999 року. — Одеса: Астропринт, 1999; Заремська Н. І. Роль освіти і освітніх діячів в утворенні національної ідеї / Інтелігенція і влада: Збірка наукових праць. — Одеса: Астропринт, 2002; Кезимова Г. Ф., Желкова Л. П. Націоналкомунізм і українська національна ідея: Взаємозв'язок взаємо виключення? / Інтелігенція і влада: Збірка наукових праць. — Одеса, Астропринт, 2002. — С. 274-281; Левіна В. Г. Українська національна ідея та її функціонування в соціокультурному просторі / Інтелігенція і влада: Збірка наукових праць. — Одеса: Астропринт, 2002. — С. 282-286.
4. Березянська І. С. Українська національна ідея в перших програмних документах Руху / Народний рух України: місце в історії та політиці: Тези доповідей Першої Всеукраїнської наукової конференції (14-16 вересня 1994 р., м. Одеса. — К.: С. 61-63; Берко П. Г. Національна ідея в програмних документах Народного Руху України / Народний рух України: місце в історії та політиці: Матеріали четвертої Всеукраїнської наукової конференції: 14-15 вересня 2000 р. — Одеса: Астропринт, 2000. — С. 9-10; Хохлов В. Г. Трансформація національної ідеї в політиці Руху / Народний рух України: місце в історії та політиці: Матеріали третьої Всеукраїнської наукової конференції (10-11 вересня 1998р., м. Одеса: Астропринт, 1998. — С. 61-62; Слободянюк О. Р., Глушкова Н. М. Рух та українська національна ідея / Народний рух України: місце в історії та політиці: Матеріали четвертої Всеукраїнської наукової конференції: 14-15 вересня 2006 р. — Одеса: Астропринт, 2000. — С. 105-106; Глушкова Н. М., Слободянюк О. Р. Відродження української національної ідеї в політиці діяльності НРУ/ Народний рух України: місце в історії та політиці: Матеріали V (позачергової) Всеукраїнської наукової конференції: 14-15 вересня 2001 р. — Одеса: Астропринт, 2001. — С. 43-46; Степаненко В. М. Інтегральний націоналізм Д. Донцова як складова української національної ідеї / Народний рух України: місце в історії та політиці: 14-15 вересня 2001 р. — Одеса: Астропринт, 2001. — С. 157-161.
5. Медведчук В. Сучасна українська національна ідея і питання державотворення. — К.: Україна, 1997.
6. “Комуніст”. — 20 травня 2005 р.

7. Богословська І. План розвитку країни: Скорочена версія задля індивідуального та колективного усвідомлення / За редакцією І. Богословської, І. Дирковського, А. Чалого. — К.: Вид. комп. “Воля”, 2005. — 212 с.

О. А. Коляструк

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ СТАНОВИЩА ОДЕСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ У 20-і рр. ХХ ст.

Донедавна сторінки офіційного історіописання інформували про події суспільно-політичного, соціально-економічного життя держави, а не суспільства і конкретної людини. Радянська етатизована історія деформувала історичну оптику і пам'ять, викривляла духовні засади і національні ідеали, сприяла утвердженню певних політичних сил, формувала тоталітарні настрої. По суті, “поза кадром” опинялось дійсне життя людей, з їх повсякденними проблемами і потребами, думками і почуттями, з їх своєрідним духовним світом, переживаннями, ціннісними орієнтаціями та й предметно-речовим забезпеченням. На сучасному етапі конструювання нової концепції вітчизняної історії й оновлення історичної свідомості не можна обійтись без історії повсякденності. Повернення людини в центр історії дозволяє реалізувати сучасний і перспективний ціннісний пріоритет [1]. Як пише Н. Яковенко, слід врешті зробити “спробу звести історію з високого п'єдесталу науки про суспільство до живої людини цього суспільства. Це не означає, що саме суспільство не варте дослідницького інтересу, проте ключ до розуміння механізмів його функціонування не може бути ні універсальним, ні наперед постульованим, бо система, утворювана “людським матеріалом”, реалізує себе лише через конкретні — завжди різні в часі й просторі — вчинки людей. Тож від вивчення їхньої поведінки, “знизу”, і мусить починатися дослідження всієї системи: на рівні конкретного індивіда; на рівні мікрогрупи, до якої він належить; на рівні його соціального прошарку, стану і т. д.” [2].

Вивчення історії повсякденності радянського суспільства 20-30-х рр. ХХ ст. останнім часом вже реалізоване рядом російських [3] і зарубіжних [4] авторів. Ці роботи мають сенс не тільки для конкретно-історичних досліджень, а й для фор-